

1.3. Pacjent *versus* chory

Pojęcia **pacjent** i **chory** różnią się od siebie, choć w ramach codziennej praktyki medycznej, a nawet w literaturze odnoszącej się do prawa medycznego używane są wymiennie lub traktowane jako synonimy. Przez „pacjenta” należy rozumieć „osobę zwracającą się o udzielenie świadczeń zdrowotnych lub korzystającą ze świadczeń zdrowotnych udzielanych przez podmiot udzielający świadczeń zdrowotnych lub osobę wykonującą zawód medyczny” – art. 3 ust. 1 pkt 4 UoPP. **Pacjentem** nie jest osoba, która nie korzysta ze świadczeń zdrowotnych lub nie wyraziła pozytywnej woli odnośnie do rozpoczęcia procesu związanego z udzielaniem tego rodzaju świadczeń. Osoba, która cierpi na dolegliwości w obszarze zdrowia fizycznego lub psychicznego, ale nie korzysta lub nie nosi się z zamiarem skorzystania ze świadczeń zdrowotnych, jest jedynie **osobą chorą**.

Należy zaznaczyć, że jedynie osoby będące pacjentami korzystają z praw określonych w treści Ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Na szczególną uwagę zasługuje status osób korzystających ze świadczeń realizowanych przez podmioty wykonujące działalność leczniczą lub osoby wykonujące zawody medyczne, które nie należą do kategorii świadczeń zdrowotnych *sensu stricto*. Do ostatniej kategorii należą czynności estetyczne, których bezpośrednim i głównym celem nie jest poprawa stanu zdrowia, a jedynie zmiana, polepszenie lub poprawa wyglądu zewnętrznego – tj. czynności estetyczne i kosmetyczne. W sytuacji, gdy czynności estetyczne bądź kosmetyczne realizowane są przez osoby wykonujące zawód lekarza lub lekarza dentystry, należy przyjąć, że mimo braku *stricte* leczniczego celu podejmowanych działań osoby im się poddające mają status pacjentów. Wynika to bezpośrednio z faktu, że czynność estetyczna lub kosmetyczna wykonywana jest przez lekarza bądź lekarza dentystę, którzy podlegają rygorom „pragmatyk zawodowych”, w tym przepisom Ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry oraz Ustawie o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta.

UWAGA Światowa Organizacja Zdrowia posługuje się definicją, która ujmuje zdrowie jako „kompletny, fizyczny, psychiczny i społeczny dobrostan człowieka, a nie tylko brak choroby lub kalectwa”¹⁰. Jakkolwiek definicja ta jest bardzo często przywoływana w literaturze dotyczącej udzielania świadczeń zdrowotnych, nie stanowi ona definicji legalnej, tj. obowiązującej w świetle przepisów prawa. Jednocześnie należy podkreślić, że aktualnie funkcjonuje około 120 różnych definicji zdrowia, co wskazuje na istnienie daleko idących wątpliwości co do ostatecznego kształtu owej definicji¹¹. Pojmowanie zdrowia ma bezpośredni wpływ na kształt pojęcia „świadczenia zdrowotne”. Zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 10 UoDzL „przez świadczenia

¹⁰ Zob. T.B. Kulik, M. Latański. *Zdrowie publiczne*. Wyd. Czelej, Lublin 2002.

¹¹ Zob. J. Domaradzki. O definicjach zdrowia i choroby. *Folia Medica Lodziensia* 2013, 40/1: 5–29.

zdrowotne należy rozumieć „(...) działania służące zachowaniu, ratowaniu, przywracaniu lub poprawie zdrowia oraz inne działania medyczne wynikające z procesu leczenia lub przepisów odrębnych regulujących zasady ich wykonywania”. Jakkolwiek definicja zdrowia jest rozległa i może podlegać szerokim interpretacjom, poprawa, zachowanie, ratowanie lub przywracanie zdrowia należy identyfikować z działaniami w obszarze zdrowia fizycznego i psychicznego, przy czym ostatnia zmienna powinna być identyfikowana z zaburzeniami i chorobami psychicznymi. W wielu przypadkach wykonanie świadczeń estetycznych prowadzi do poprawy zdrowia „psychicznego” rozumianego jako dobrostan i komfort psychiczny, co jednak nie pozostaje w związku ze zdrowiem psychicznym *sensu stricto*. Tym samym świadczenia estetyczne i kosmetyczne należy identyfikować ze świadczeniami medycznymi ze względu na status osób, które podejmują się ich wykonania, niemniej w przeważającej mierze nie mają one świadczeń zdrowotnych w rozumieniu UoDzL.

Bez względu na bezpośredni cel i charakter działań podejmowanych przez osoby wykonujące medyczne zawody regulowane, w tym w szczególności zawód lekarza i lekarza dentystry, podstawą wykonania świadczenia zdrowotnego lub medycznego (niemającego bezpośredniego celu leczniczego) jest umowa o leczenie, która należy do kategorii umów nienazwanych. W zależności od celu zaplanowanych i podejmowanych czynności umowa o leczenie może być **umową starannego działania** lub **umową rezultatu**. Oznacza to, że w zależności od rodzaju świadczeń, jakim ma zostać poddany pacjent, osoba wykonująca czynność leczniczą bądź medyczną zobowiązana jest do dołożenia należytej staranności lub osiągnięcia rezultatu, którego oczekuje pacjent.

Przykład

Do lekarza kardiologa zgłasza się pacjent, u którego główną dolegliwością są zaburzenia rytmu serca. Decydując się na skorzystanie z usług lekarza X, pacjent zawiera z nim umowę o leczenie, która ma charakter umowy o należytej staranności. Oznacza to, że obowiązkiem lekarza jest dołożenie należytej staranności w procesie leczenia, przez co należy rozumieć wykorzystanie dostępnych na daną chwilę i zgodnych z aktualnym stanem wiedzy medycznej metod i środków postępowania, których wykorzystanie ma wpłynąć na osiągnięcie efektu w postaci polepszenia lub poprawy stanu zdrowia. Jednocześnie lekarz nie jest zobowiązany do osiągnięcia ściśle określonego rezultatu, tj. spełnienia oczekiwań pacjenta lub osiągnięcia efektu w postaci jednoznacznej poprawy stanu zdrowia.

Przykład

Do lekarza wykonującego zabiegi estetyczne zgłasza się pacjent w celu przeprowadzenia teleangiektazji rumienia w obrębie policzków. Zabieg nie ma celu leczniczego, a jego wykonanie wiąże się z poprawą wyglądu pacjenta.

W tej sytuacji pacjent zawiera z lekarzem umowę rezultatu, co oznacza, że lekarz zobowiązuje się do osiągnięcia efektu oczekiwanego przez pacjenta przy jednoczesnym zachowaniu należytej staranności wykonywania tego rodzaju zabiegów.

Do umowy o leczenie będącej umową starannego działania stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu cywilnego odnoszące się do umowy zlecenia (art. 734–751 k.c.), natomiast do umowy o leczenie nakierowanej na osiągnięcie rezultatu odpowiednie zastosowanie mają przepisy Kodeksu cywilnego dotyczące umowy o dzieło (art. 627–646 k.c.) (patrz tabela 1.2).

UWAGA Zawarcie umowy o leczenie nie wymaga szczególnej formy (np. pisemnej). Do formalnego zawarcia umowy między lekarzem a pacjentem dochodzi w momencie, w którym osoba chora uzyskuje status pacjenta i wyraża wolę skorzystania z usług określonego podmiotu wykonującego działalność leczniczą. Sama realizacja przedmiotu umowy odbywa się na podstawie świadomej zgody pacjenta, której wyrażenie musi poprzedzić przekazanie przez lekarza informacji przedkontraktowej – tj. informacji określonej w treści art. 31 ust. 1 Ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentysty (UoZL). Pozysskanie informacji w zakresie wskazanym w treści art. 31 ust. 1 UoZL stanowi podstawę złożenia przez pacjenta świadomego oświadczenia o zgodzie, które odgrywa rolę „przejęcia” przez pacjenta ryzyka związanego z planowaną czynnością leczniczą/medyczną, a także uchyla bezprawność wynikającą z naruszenia nietykalności cielesnej, integralności cielesnej, „okaleczenia”, będących skutkiem zgodnego z aktualnym stanem wiedzy medycznej postępowania leczniczego bądź medycznego.

Przez należyłą staranność, do której lekarz zobowiązany jest w trakcie wykonywania czynności leczniczych i medycznych, należy rozumieć wykorzystanie zgodnie z aktualnym stanem wiedzy medycznej wszelkich dostępnych w danej chwili i miejscu środków oraz metod postępowania diagnostycznego, leczniczego, rehabilitacyjnego. Do kwestii należytej staranności odnosiły się wielokrotnie sądy polskie zarówno na gruncie prawa cywilnego, jak i karnego.

W orzeczeniu z 19 marca 2015 roku Sąd Apelacyjny w Łodzi¹² podkreślił, że „Jeżeli zachowanie lekarza (...) odbiega na niekorzyść od przyjętego, abstrakcyjnego wzorca postępowania lekarza, przemawia to za jego winą w razie wyrządzenia szkody. Wzorzec jest budowany według obiektywnych kryteriów takiego poziomu fachowości, poniżej którego postępowanie danego lekarza należy ocenić negatywnie. Właściwy poziom fachowości wyznaczają wspomniane powyżej

¹² Orzeczenie SA w Łodzi z 19.03.2015 r., sygn. IACa 1219/14.

Tabela 1.2. Umowa-zlecenie a umowa o dzieło

Umowa-zlecenie – umowa o należytej staranności	Umowa o dzieło – umowa rezultatu
<p>Do umowy o należytej staranności stosuje się odpowiednio przepisy Ustawy – Kodeks cywilny dotyczące zlecenia. Osoby wykonujące zawody medyczne nie są rozliczane z osiągniętego efektu, a jedynie ze staranności, której wynikiem ma być efekt w postaci polepszenia stanu zdrowia lub wyleczenie.</p> <p>Czynności podejmowane w ramach umowy należytej staranności mają charakter <i>stricte</i> leczniczy/ terapeutyczny.</p> <p>Wśród czynności leczniczych należy wyróżnić grupę leczniczych czynności nieterapeutycznych, których wykonanie nie prowadzi bezpośrednio do osiągnięcia celu leczniczego, ale wiąże się z osiągnięciem korzyści leczniczej dla osoby, która jest jej poddawana lub innej osoby (np. zabieg przerywania ciąży w związku z koniecznością ratowania życia matki dziecka; zabieg pobrania narządów <i>ex mortuo</i> w celu przeszczepienia ich żywemu biorcy).</p> <p>Biorąc pod uwagę charakter świadczeń zdrowotnych, czynności mające na celu ich wykonanie identyfikowane są w niniejszej monografii z czynnościami leczniczymi.</p>	<p>Do umowy rezultatu stosuje się odpowiednio przepisy Ustawy – Kodeks cywilny dotyczące umowy o dzieło. Przepisy dotyczące umów o dzieło stosuje się do czynności/zabiegów, których celem jest poprawa, polepszenie lub zmiana wyglądu.</p> <p>Czynności estetyczne nakierowane na osiągnięcie rezultatu nie mają co do zasady charakteru świadczeń zdrowotnych, a co za tym idzie – celu leczniczego.</p> <p>Biorąc pod uwagę charakter świadczeń <i>stricte</i> estetycznych i kosmetycznych, czynności mające na celu ich wykonanie identyfikowane są w niniejszej monografii z czynnościami medycznymi.</p>
<p>Czynności mieszane – łączące w sobie cel leczniczy i zobowiązanie rezultatu, zmierzające do poprawy wyglądu. Przykładem są medyczne czynności rekonstrukcyjne mające na celu odtworzenie funkcji fizjologicznych z jednoczesnym przywróceniem pierwotnego wyglądu (np. rekonstrukcja po urazie traumatologicznym).</p>	
<p>Od czynności leczniczych i medycznych należy odróżnić czynności lekarskie, których wykonanie wiąże się bezpośrednio lub pośrednio z udzielaniem świadczeń zdrowotnych lub wykonywaniem zabiegów estetycznych i kosmetycznych, niemniej ich realizacja nie ma bezpośredniego związku z ingerencją w organizm ludzki przez wniknięcie w ciało człowieka z naruszeniem integralności cielesnej, wniknięcie w ciało ludzkie bez naruszenia integralności cielesnej (np. RTG, USG, laseroterapia) lub wniknięcie przez wdrożenie terapii z wykorzystaniem produktów leczniczych, wyrobów medycznych, suplementów diety i środków specjalnego przeznaczenia żywieniowego. Przykładem czynności lekarskich jest wystawianie zaświadczeń, orzeczeń, recept, zleceń i skierowań.</p>	